

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 66 October 2019

www.sosyalarastirmalar.com

Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3611>

HERAKLEİTOS VE K. KERİM'DE ATEŞ: KARŞILAŞTIRMALI BİR DENEME HERACLITUS AND FIRE IN THE QURAN: A COMPARATIVE ESSAY

Önder BİLGİN*

Öz

Şeylerin ve kendinin varoluş sırrını sorgulayan ve bu sırrı çözmeye çalışmaktan asla vazgeçmeyen insanın, bilgisine ulaşmak istediği hakikat, hem maddi/fizik unsur hem de metafizik ve teolojik özellikler barındırır. Başka bir ifade ile eşyaya bakan insan da, kavramı düşünen insan da aynı hedefe; hakka ve hakikate yönelmiş demektir. Bu yönelim Herakleitos'un da amacı idi. Bugün Herakleitos'u anlamak isterken de Kur'an'daki ateş kavramının manası üzerinde düşünürken de aynı şeyi hedefliyoruz. Bu bağlamda, "varolan" ve "verili olan" bu yolculuğun entelektüel bir aracı konumundadır.

Herakleitos diğer filozoflardan farklı olarak ateşin ezeli ve ebedi olduğunu, asla sönmeyecek bir şey olduğunu söyler. Meallerdeki farklılıklarla birlikte Kur'an'da ateş ayetleri; ışık/ziya, nâr/nûr, sevgi, cehennem, yalın alev, dumansız ateş, cehennem ateşi, sıcaklık/hararet başlıkları altında toplanmaktadır. Bu ayetlerde ateş; sadece bir ontolojik unsur değil, aynı zamanda teolojik, kozmolojik, etik ve teleolojik bir mahiyettedir. Araçsaldır; ceza ve mükâfat aracı, temizleyici, yok edicidir. Kozmosun, hayatın ve ölümün en önemli bileşenlerinden biridir. Bu çalışmada Herakleitos'un ateşi ile Kur'an-ı Kerim'deki ateşin bazı yönlerden benzerliği ve aralarında kurulabilecek çeşitli ilişki boyutları yakalanmaya ve gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ateş, Herakleitos, K. Kerim.

Abstract

The truth that a humanbeing, who makes inquiries about the existential secret of things and himself and never abandons the effort of figure out this secret wishes to attain the knowledge of it contains both material/physical elements and the metaphysical and theological features. In other words, the person who looks at the object and the person who thinks about the concept are both directed towards the same target, right and truth. This intention was the aim of Heraclitus too. We target same thing today while both trying to understand Heraclitus and the meaning of the concept of the fire in the Quran. In this context 'the existing one' and 'the given one' are the intellectual means of this journey. Unlike other philosophers Heraclitus declaims that the fire is eternal and something that will never die down. The verses of fire in the Quran with the differences in the interpretations are collected under the headings of shining light/, fire/light, love/wish, fire/the fire of hell, a smokeless flame, the heat. In these verses fire is not only an ontological element but also has theological, cosmological, ethical and teleological importance. It is instrumental; means of punishment and reward, cleaner and destroyer. It is one of the most important components of cosmos, life and death. In this study, it is tried to determine the similarities in some aspects between the fire of Heraclitus and the fire in the Quran. Also various relationship dimensions between them are also tried to be captured and shown.

Keywords: Fire, Heraklitus, Quran.

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Felsefe Tarihi ABD, obilgin@akdeniz.edu.tr

Giriş

Ateşin, kimyası ateşin felsefesi ve teolojisinden farklıdır. Biz bu makalede kimyasal olarak ateşten daha çok felsefi ve teolojik olan ateşin karşılaştırmalı bir yorumlamasını yapacağız.¹ Bu makalede, mitolojik, psikanalitik, edebi, sanatsal ve psikolojik yorumlardan olabildiğince kaçınarak, mevcut bilgilerin ortaya konması, sistematize edilmesi, değerlendirilmesi ve yorumlanması demek olan doksografik yöntemle Herakleitos ve K. Kerim'deki ateş kavramlarının hangi başlıklar altında tartışıldığını anlamaya çalışacağız.

Ateş'in Doğa'sının açığa çıkarılmasında yanılmak, yanılığının fiziğinin bütün dallarına yayılması demektir. Çünkü bütün doğal oluşumlarda her zaman başlıca etken ateştir. Ateş, elektrik gibi kendine ait bir bilimin konusu olamadı. Aynı anda hem kimyaya hem biyolojiye ait karmaşık bir olay olarak kaldı. Bu yüzden ateş kavramının ateş olaylarını anlamak için hayat ile töz arasında durmadan gidip gelen açıklamaların ikircikliliğine tekabül eden bütünselleştirici görünümünü korumak zorundayız (Bachelard, 1995, 57,59). Bachelard'ın üzerinden çeyrek asır geçen yerinde tespitiyle, elektrik gibi başlıca bir bilimin konusu olamayan ateş, 'ateş olayları', ateş etkimleri ve/veya ateş görüngülerinin neliği ve gerçekliği üzerinden tartışılmaya devam ediyor. Oysa fiziksel olan olay, etki ve görüngünün dışında metafiziksel bir alanında en önemli bileşenlerinden biri olan ateş bir taraftan akmaya, diğer taraftan yakmaya devam ediyor.

Psikanalitik bir yorum olarak: "Ateş üstüne anlatacak çok şey vardı!" İşte birincisi: "Ateş iki odun parçasının yavrusuydu." Yalnız bir aşkın meyvesi olan bu kirli ateşin daha doğar doğmaz Oidipus karmaşasıyla damgalanmış olmasına şaşmak gerekir mi? Bu ilkel ateş üstüne anlatılması gereken ikinci şey de "doğar doğmaz anası ile babasını, yani aralarından fıskırdığı iki odun parçasını nasıl yuttuğudur." Oidipus karmaşası hiçbir zaman bundan daha iyi ve daha tam olarak belirtilmemiştir: Ateşi yakamazsan kavurucu başarısızlık yüreğini kemirecek, ateş senin içinde kalacak. Ateşi yakarsan esrarengiz canavar seni yakıp mahvedecek. Aşk yalnızca başkasına aktarılan bir ateştir. Ateş ise ancak yakalanıverecek bir aşktır." Ateş odunun yavrusu olmadan önce insanın yavrusudur (Bachelard, 1995, 27,28).

Bir ateşin ısı ve ışığı altında, kulağa hoş gelen, bu mitik öyküleri dinlemeyi onun hakkında düşünmeye tercih ederdim. Bu makale bu düşüncenin ilkel bir yansıması olmayı hak ediyor. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, önce kamusa bakılmalıdır. Ateş sözlükte birkaç farklı anlamda kullanılmaktadır. 1. Odun, kömür, ot vb. gibi yanıcı nesnelere tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık. Od, nâr. 2. tutuşup yanmakta olan nesne. 3. pişirme, ısıtma gibi işlerin yapıldığı yer ya da araç, ocak. 4. vücut ısısı ya da vücudun olağanı aşan ısısı. 5. duyguların yükselmesi durumu, coşku, coşkunluk, tutku. 6. öfke, hırs, hınç, 7. Tehlike, felaket. 8. Büyük üzüntü, acı. (TDK, 2005).

'Tek başına bütün kültür yapısının köşe taşı olan ateşin icadı', (Bachelard, 1995, 27) insanoğlunun uygarlık yolundaki en büyük adımlarından biridir. İnsanın ateşi ilk kez nasıl bulduğu kesin olarak bilinmiyorsa da, yıldırımın ateşe kaynaklık etmiş olması büyük olasılıktır. Tarih öncesine ilişkin araştırmalar, insanın ateşi ilk kez günümüzden 1.5 milyon yıl kadar önce kullandığını gösterir. Ancak bu ateşin kullanımı, elde edilen ateşin söndürülmeden korunmasına bağlıydı. Bu nedenle ateş kutsal sayılmış ve sönmemesi için elden gelen çaba harcanmıştır. İnsanın sürtünme yoluyla ilk kez ateşi elde ettiği, İ.Ö. 7000'lerde Neolitik Çağ'da başlar. Hemen hemen dünyanın her yanında uygulanan ateş yakma yöntemi, sert ağaçlardan yapılmış bir delginin iki avuç arasına tutularak daha yumuşak bir ağaç gövdesinde açılan bir oyuk sürtünme yoluyla döndürülerek tutuşturulmasıyla elde edilmesidir. Bu yöntem, günümüzde ilkel yaşam süren boylarda görülür. (Uhri, 2003, 54) Ancak burada bir şeyi ifade etmek gerekir. Bir şeyin nedeni o şeyin kendisi değildir. Nitekim Ateşi sürtünmenin meydana getirdiğini söylemek, kötü düşünülmüş bir şeydir. Bu, suyu tulumbanın meydana getirdiğini söylemekle aynıdır (Bachelard, 1995, 30).

Yanıcı etkisi olan maddelerin yakıcı bir unsurun olduğu ortamda, yüksek sıcaklık altında kimyasal bir tepkimeye girerek yanması, ateşi meydana getirir. Ateşin meydana gelebilmesi için, ortamda yanıcı bir madde ile oksijenin bulunması şarttır. Yanıcı ve yakıcı bir madde olan oksijenin bulunmadığı ortamlarda, yanma olayının gerçekleşmesi, dolayısıyla ateşin ortaya çıkması mümkün değildir.

Ateşin ortaya çıkardığı alevler bir gaz karışımıdır. Bu alevlerin kütlesi vardır ve boşlukta yer kaplarlar. Bu durumda ateş de alevlerden oluştuğu için bir maddedir. Ancak ateşin kimyasal reaksiyona girmesi sonucu ortaya çıkan ısı ve ışık ise birer madde değil enerjidir (Özdemir, 2014, 21).

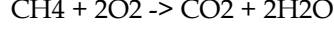
Bir ateşi yakmak için ilk olarak yakıt ve oksijen gerekir. Ağaçlar ve atmosferden bunları karşılamak mümkündür. Bu ikisini birleştirip, bir de başlangıç için gerekli enerjiyi verdiğimizde ortaya ateş çıkar ve her

¹ Bu deneme, doğa bilimleri ve K. Kerim uzmanı olmamakla birlikte, uzun süredir üzerinde düşündüğüm unsurlar konusuna bir giriş olarak değerlendirilmelidir. Esasen yöntemi konusunda farklı alternatifler üretilebilecek olan bu karşılaştırmalı araştırma denemesi, doğa bilimlerinin bulguları ile de desteklenmelidir. Sevgili öğrencimiz Büşra Tüfekçi'ye bu makalenin ortaya çıkmasına neden olduğu ve katkıları için teşekkür ederim.

ikisini sağlamaya devam ettiğimizde yanma olayı da devam eder. Ağaç gibi şeylerin yanmasının altında yatan sebep ise, bolca hidrokarbon bulundurmalarıdır. Bugün kullandığımız fosil yakıtlar da binlerce yıl önceki ağaçların ya da hayvanların toprakta çok büyük basınç altında kalmasıyla oluşur. Olayın temelinde karbon ve oksijen elementlerinin birbiriyle tepkimesiyle ortaya karbondioksit gazı, su ve ısı çıkarması yatmaktadır. Bu ısı ile atalarımız yemeklerini pişirmiş ve yüzyıllar sürecektir medeniyetler kurabilmişlerdir.

Bir hidrokarbon olan metan (CH₄) ile oksijenin (O₂) tepkimesi şu şekilde gerçekleşebilir.

Yanma olayının devam edebilmesi için oksijen çok kritik bir önemdedir. Elimizde tonlarca yakıt olsun, eğer gerekli oksijeni sağlayamıyorsak, yanma olayı devam etmeyecektir. Arabaların motorundan tutun da, uzaya çıkan roketlere kadar her şeyde, kullanılacak oksijen ince ince hesaplanarak en etkili biçimde çalışması sağlanır. Oksijen, yalnız başına rahat duramayan hiperaktif bir elementtir. Fırsatını bulduğu her ortamda başka bir elementle birleşir. Her element böyle bir özelliğe sahip değildir. Sadece Oksijen ve Flor gibi birkaç element bu şekilde aşırı reaktif yapıdadır.

“Yanma” olgusu, çeşitli elementlerin oksijen gibi fazlasıyla reaktif bir elementle reaksiyona girip birleşmesinden ibarettir. Bu kimyasal birleşme sırasında ortaya ısı çıkar. Eğer verilen ısı, reaksiyona giren elementleri, fark edilebilecek ve ışık saçacak kadar ısıtabilecek seviyede ise, “ateş” ortaya çıkar. Ateş; kendine özgü bir yapı, bir oluşum değildir. Alev olarak gördüğümüz şey, yanan cisimden yayılan parçacıkların ısının da etkisiyle havada yükselmesi, bu yükseliş sırasında yanmaya ve ışık saçmaya devam etmeleridir. Yani bir odunu yakarken gördüğümüz ateş aslında havaya saçılan mikroskobik odun parçacıklarından ibarettir. Yanma, maddelerin oksijenle birleşmesi ve bu sırada ortaya ısı çıkması demektir. Yani oksijenle birleşen her element, aslında teorik anlamda yanıyor demektir. Demirin paslanma nedeni oksijenle birleşmesidir. Ama karbona nazaran bu çok çok yavaş gerçekleştiği için demirin yandığını görmeyiz. Sadece, günler, aylar içinde dış kısmının kızarıp paslandığını görürüz. Paslanma sırasında da ortalığa ısı yayılır. Ancak, çok yavaş gerçekleşen bir reaksiyon olduğu için paslanan demirin çok az da olsa ısındığını fark etmeyiz.²

1. Herakleitos'ta Ateş

Miletli doğa filozofları, varlığın ana unsurunun ne olduğu sorusunun cevabını aramışlar ve bu filozofların her biri, bu soruya farklı cevaplar bulmuşlardır. Thales suyun; Anaksimenes havanın evrenin ana unsuru olduğu fikrini savunurken, Herakleitos ise ateşin her şeyin sebebi ve tözü olduğu fikrini benimser. Hayatı hakkında çok fazla bilgi olmayan Herakleitos M.Ö. 540 civarında Efes yakınlarında dünyaya gelmiştir. Günümüze ulaşan bilgilerden anlaşıldığına göre aristokrasi yanlısı bir filozof olarak demokrasi karşıtıdır. Devleti seçkinlerin yönetmesi gerektiği fikrini savunur (Kranz, 2014, 24)

Herakleitos ilk maddenin ateş olduğuna dair düşüncesini şu şekilde ifade eder: “Herkes için aynı olan bu dünyayı tanrılar veya insanlardan hiçbiri yapmamıştır. O her zaman ateş olmuştur, şimdi ateştir ve her zaman ateş olarak kalacaktır: Ölçüyle yanan ve ölçüyle sönen canlı bir ateş.” Herakleitos'un bu görüşüne göre ateş, yaratıcı bir unsurdur. Miletli filozoflar evrenin ana unsurunun ne olduğunu ararken üzerinde durdukları şey, herhangi bir şeye dönüşebilecek ve herhangi bir şeyin kendisine dönüşebileceği bir varlık bulmaktır (Arslan, 2013, 187).

İlk İonya filozofları hилоzoistti, yani ana maddenin kendi kendisini harekete geçirdiğine, dıştan herhangi bir varlığın kendisini harekete geçirmesine ihtiyaç duymaksızın değiştiğine, diğer varlıklara dönüştüğüne inanırlardı. Bu maddeyi hareketli, canlı olarak düşünme eğilimini en fazla tatmin edecek varlık ise ancak ateş olabilirdi. Çünkü ateş gerçekten kendisi bakımından en fazla harekete, en fazla kuvvete sahip bir şey olarak görünmektedir. Eğer söz konusu olan, temele bir madde koyup sonra ondan başka bir ilke yardımıyla diğer varlıkları çıkarmak olsaydı, temele alınan bu maddeyi hareketsiz, cansız kabul etmek yeterli, hatta gerekli olurdu. Nitekim bu tür ikici (düalist) metafizikler maddeyi mutlak olarak hareketsiz, kuvvetsiz, cansız bir şey olarak almakta hiçbir mahzur görmezler; tersine onun üzerine, etkide bulunacak ilkeyi, Aristoteles'in deyimiyle fail nedeni, onu harekete geçirecek aktif bir güç olarak tasavvur ettiklerinden maddenin bu özelliklere sahip olmasını zorunlu görürler. Ama Miletli Doğa Filozofları maddeyi kendiliğinden hareket edecek, değişecek, başka şeylere dönüşecek, diğer şeyleri meydana getirecek bir şey olarak düşündüklerinden bu role yakışan bir şeyi ilke olarak kabul etmek ihtiyacıydılar (Arslan, 2013, 188).

Herakleitos'un görüşüne göre bu rolü oynayabilecek şey, herhalde su veya havadan çok ateş olabilirdi. Çünkü yanma olayı dikkatli bir şekilde gözlenirse, ateşin bu rol için ne kadar uygun düştüğü

² <https://www.kozmikanafor.com/yanma-nedir-ates-nasil-yanar/>

kolayca görülebilir. “Yanan bir şeyde alev son derece hareketli, canlı görünür. Sonra alevin kendisinden geldiği şey, yani yanan şey sürekli olarak yandığı ve değiştiği halde alevin kendisi değişmez. Onun niteliği değişmediği gibi hatta yanma süreci boyunca niceliği, miktarı da değişmez. O hep aynı alevdir. Bir başka biçimde söyleyecek olursak, yanan şeyler başka başka oldukları halde hepsi yanarak alev olurlar. Herakleitos bunu çok çarpıcı bir benzetmeyle ortaya koyar: ‘Nasıl ki bütün mallar altınla, altın ise bütün mallarla değiş tokuş edilirse, her şey ateşle, ateş ise her şeyle değiş tokuştur’. Herakleitos’un düşüncelerinde açıkladığı ateş de tıpkı Thales’in suyu gibi; sembolik ve mitolojik bir ateş olmayıp fiziksel, yani gözümüzle gördüğümüz ateştir (Arslan, 2013, 188).

Yanma olayında her şeyin yanarak ateş olduğunu görürüz. Buna karşılık ateşin nasıl başka şeyler olduğunu göremeyiz? (O olsa olsa is veya duman olur). Bununla birlikte ateşle yanan şeyler arasındaki bu ilişkiye bakarak tersi bir sürecin, yani ateşin de dönüşerek başka şeyleri meydana getirmesinin mümkün olduğunu düşünebiliriz.

Evrenin temel maddesi ateştir. Varlık sorununa verilen bu yanıtta bir yeniliğin olmadığı, bir madde yerine başka bir maddenin konulduğu görülür. Ancak, Herakleitos’u Miletlilerden ayıran temel fark, bu savı kanıtlayış biçimidir. Miletli filozoflar, ana maddeyi kalıcı, kendi kendisiyle özdeş bir şey, doğanın değişmeyen tözü sayıyorlardı. Onlar için bu kalıcı töz, doğada en temelli, en önemli olandır, gerçek physis, asıl doğa budur, bu değişmeyip kalan şeydir (Weber, 2015, 72) Herakleitos’a göre evren, boyuna akan bir süreçtir. Başı sonu olmayan bir değişmedir. Hiç durmayan bu değişme içinde kalan, sürüp giden hiçbir şey yoktur. Değişen varlık, evrenin sürekli değişen düzeni, Herakleitos’un çıkış noktası, felsefesini üzerine kurduğu temeldir. Değişim, evrenin ve evren içindeki her şeyin zorunlu olarak uyduğu en temel bir yasa konumunu kazanır. Herakleitos’un ana görüşü şudur: Her şey akar. Ateşin ilk madde (arke) olduğu düşüncesine de Herakleitos buradan varıyor. Örneğin bir tahtayı yakıp kemiren alevin, yakından bakıldığında, boyuna ilerleyen bir süreç olduğu görülür. Alev, tahtayı boyuna yakıp kemirir, onu boyuna duman ve buğuya çevirir. Evren de böyle tükenmez canlı bir ateştir, sürekli bir yanma sürecidir. Daha doğrusu, döngümlü (periyodik) bir süreçtir bu. Bunda sürekli olarak, bir yokuş yukarı çıkaran, bir de yokuş aşağı indiren yol vardır. Evren, ateşten meydana gelmiştir ve burada olup bitenlerin sonundaki bir büyük yılda yeniden ateş tarafından kemirilecektir, yeniden doğmak için. Bu, böylece, nöbetleşe, döngümlü olarak hiç tükenmeden sürüp gider. Bu sürekli oluş içinde durucu, kalıcı bir şey bulduğumuzu sanırsak, Herakleitos’a göre, bu, bir yanılmadır, bir aldanmadır. Aynı ırmakta iki kez yıkanamayız. İkinci kez girdiğimizde bu ırmak, büsbütün başka bir ırmaktır artık. Bu arada akıp giden sular, onu başka bir ırmak yapmıştır. Peki akarsuya değil de göl gibi durgun bir suya girsek ne değişir, doğrusu biraz durup düşünmek gerekir (Kenny, 2017, 36). Her şeyin değiştiğini, aktığını bir akarsu metaforu ile anlatmak kolay ama durgun suda bunu göstermek o kadar kolay olmasa gerek. Herakleitos’un talebelerinden biri olduğunu söyleyen Kratylos, bu görüşünden dolayı hocasını kınamaktaydı. Çünkü kendisine göre aynı ırmağa bir kez bile girilemezdi. Kalıcı şeyler varmış sanısına kapılmamız, değişimin kualsız değil de, belli bir düzene, belli bir ölçü ve yasaya göre olması yüzündendir. Bu ölçüye, bu yasaya Herakleitos logos diyor. Logos, evrende egemen olan yasadır, düzen ve akıldır. Evren bize, bir yandan sürüp giden bir devinme, öbür yandan da karşıt şeylerin sonu gelmez bir savaşı olarak görünür. Bu karşıtlar ile bunların arasındaki savaş olmasaydı evren de nesnelere de olmazdı. Çünkü nesnelere, döngümlü ilerleyen bir yanma sürecinin evreleridir, savaşa egemen olan yasanın karşıtları uzlaştırmamasından meydana gelmiş olan uyumlardır, birliklerdir. Dolayısıyla, savaş her şeyin babasıdır, savaşı kaldırırsak dünyadaki bütün şeyler de ortadan kalkar. Varlık, dinginliği değişimde bulur. Her şey karşıtlık yoluyla doğar, hepsi bir nehir gibi akış içindedir. Nesnelere için olduğu gibi, nitelikler için de aynen geçerlidir bu. Soğuk nesnelere sıcak olur; sıcak olanlar soğur. Nemli olan kurur, kuru olan nemlenir. Durup kalan bir varlığın olmadığı, sadece bir oluşun olduğu, her nesnenin sürekli bir değişim içinde bulunduğu ve bu arada karşıtlarını içine aldığı öğretilerinden, bir obje için salt doğru bir yargının olamayacağı mantıksal sonucu çıkarılabilir; ancak Herakleitos’un kendisi hiçbir yerde bu sonucu çıkarmamıştır. Eski Yunan düşüncesinde değişimin nasıl kavrandığını anımsayalım. Değişim, bir nitelik/nesnenin karşıtına dönüşmesi ya da daha temel bir açıklamayla, bir nitelik/nesnenin yitirilerek, onun karşıtı bir nitelik/nesnenin kazanılmasıdır. Her şey değişim ve akış içindeyse, bu ön varsayımına göre her şey, sürekli olarak karşıtına dönüşüm içindedir. Oysa bu durum, eski Yunan düşüncesinin daha önce de değindiğimiz başka bir temel taşı ile çelişki içinde: Yoktan hiçbir şey var olamaz ve var olan hiçbir şey de bütünüyle yok olamaz. Örneğin yeşil bir yaprak bir süre kırmızı olduğunda yeşil nereye gidiyor? Kırmızı nerden geliyor? Görülebilen, duyulabilen ve öğrenilebilen şeyler, bunlar benim özellikle değer verdiklerimdir der Herakleitos (Kenny, 2017, 36).

Herakleitos karşısına çıkan uzlaştırma sorununu, algılanan somut varlıklar düzeyinde yeni bir yolla çözmeyi denemiştir. Bu, önce yeşil olup sonra kırmızı olan yaprağın, kırmızıyı da yeşili de içinde taşıdığı,

tikel nesnelere karşıtlıkların bir birlik içinde taşındığı, tikel nesnelere karşıtlıkların bir birlik içinde, özdeş olarak buldukları savıdır. Önce yaşayan bir varlık daha sonra ölüyor. Önce sert olan bir şey sonra yumuşuyor. Önce tek bir bütün olan nesne sonra parçalanıyor. Bu nitelikler nereden gelip nereye gidiyor? Hiçbir yere diyor, Herakleitos; çünkü bu karşıt nitelikler nesnenin içinde bağdaşmış bir durumda bulunuyorlar; önce biri, sonra öbürü öne çıkıyor, hepsi bu. Herakleitos karşıtların birliğini şöyle dile getirmiştir: Şeyler bir arada hem bütündür, hem değildir; hem uyumlu hem de uyumsuz olarak, bir arada ve dağınıktır. Bütün her şeyden bir birlik ve birlikten de her şey oluşur. Herakleitos'un bu ilkesini Aristoteles'in potansiyel-aktüel kavramları açısından değerlendirip, görünen niteliği, kendini ortaya çıkarmış olan, onun karşıtını da nesnedeki olası bir eğilim olarak yorumlarsak, çelişkisizlik ilkesinden ödün vermeyen bir mantık bağlamında bile değişimin içerdiği öne sürülebilecek bir tutarsızlık söz konusu olmaz. Oysa Parmenides dâhil birçok düşünür, Herakleitos'taki karşıtların birliği ilkesini, nesnede karşıtların aynı anda aktüel olarak özdeş oldukları, bir oldukları yönünde yorumlamıştır. İlke ancak bu durumda mantığın çelişkisizlik ya da üçüncü hâlin olanaksızlığı, yasasıyla çatışmaya girer. İnsanın salt görünüşlerin altında yatan, doğanın mantıksal yasasını, logos'u kavraması, evreni böylece yorumlaması gerekir (Weber, 2015, 33).

Varlık Yoktur; Oluş Vardır

Öte yandan Herakleitos'un arkhe olarak ateşi alması bir başka bakımdan da önemli bir sonuç meydana getirmektedir. Miletli filozofların aradıkları ana madde, su veya hava, ateşten çok daha fazla bir varlık olma özelliğini taşımamaktadırlar. Buna karşılık ateşin bir varlıktan çok hareket, süreç olduğunu söylememiz mümkündür. Ateşin sürekli hareketli olan bir şey olduğunu söylememiz mümkün olduğu gibi onu hareketin kendisi olarak görmemiz veya tanımlamamız da mümkündür. Gerçekten de ateş bir bakıma bir şey, bir madde, bir varlık olmaktan çok bir süreç, bir oluş ve yok oluştur. Daha önceki Doğa Filozofları şüphesiz hareket, oluş ve yok oluş sürecini gözlemlemekteydiler. Onların asıl amaçları da bu hareket, oluş ve yok oluş süreci içinde bulunan, onun altında yatan şeyi, yani varlığı bulmaktır. Oysa Herakleitos bunun tersine bu sürecin altında bir varlık bulunmadığını, varlığın kendisinin yalnızca oluş olduğunu veya yalnızca oluşun var olduğunu söylemek ister gibidir. Daha açık bir deyişle o, varlığı oluşa indirgemek ister gibidir (Gökberk, 2016, 24).

Şimdi Herakleitos'un fragmanlarında ateşi nasıl gördüğünü incelemeye, yorumlamaya ve değerlendirmeye geçelim:

- Aynı ırmaklara girenlerin üzerinden farklı sular akar; ruhlar nemli olandan buharlaşır.

İlk dönem Yunan düşüncesinde ruh (psykhe) ile "sıcak ve kuru buhar" arasında bir ilişki kurulmuştur. Bu sıcak ve kuru buhar, nemden ateş (pyr) aracılığıyla buharlaşır. Akıllı ve akılsız olmak bu sıcak ve kuru buhara bağlıdır. Bu bağlantıdan hareket eden Stoacı Kleantes'e göre, Herakleitos'ta ruhlar buharlaşarak (anathymiontai) akıllı (noerai) olur ve ruhlar ırmaklara benzer. Bu açıdan buharlaşma, kozmolojik değişimden çok ruhsal değişimleri anlatır (Veritas, 2014, 57).

- Hiç batmayacak olandan nasıl kaçıp saklanabilir?

Bu fragmanda Güneş ile her zaman mevcut olan kozmik ateş (logos) karşılaştırılıyor. Her zaman yanan bu ateş hiçbir zaman batmaz, ama güneş batır (Veritas, 2014, 65).

• Bütünün kendisi olan bu kosmosu ne bir tanrı ne de bir insan meydana getirmiştir. O, daima belli ölçülere göre yanan, belli ölçülere göre sönen ezeli ve ebedi ateştir.

Kozmik düzen veya yapı ezeli ve ebedi olarak mevcuttur. Kozmik düzen her zaman mevcut olan ateşin belli ölçülere göre yanması ve sönmekten başka bir şey değildir. Bu kozmik düzen içinde yer alan nesnelere sürekli değişir, ama kozmik düzenin kendisi değişmeden kalır. Bu fragman, Stoacı Büyük Tutuşma öğretisini, yani "her şeyin toptan yok olup ateşe dönüşeceği düşüncesini" hiçbir şekilde desteklemez. (Veritas, 2014, 93)

• Ateş önce denize dönüşür; denizin yarısı toprağa, yarısı yakıcı buhara. (...) deniz toprak olmasından önceki orana göre çeşitli şekillerde boşalarak aynı ölçüsünü bulur.

Bu fragman kosmostaki aşağı yolu, ateşin aşağı yolunun bir başka anlatımıdır. Burada kullanılan terim "tropai" yani dönüşmedir. Bu fragmanda sıkıntı yaratan sözcük prester'dir. Sözcük "yakıcı buhar, sıcak fırtına" anlamına gelir. Logos terimi "oran" ve "miktar" anlamında kullanılmıştır: deniz önceki oranına veya miktarına göre ölçüsünü bulur (Veritas, 2014, 95).

- Yaşam, taşları ileri geri sürerek oynayan çocuktur. Krallık çocuğundur.

Fragmanda geçen aion (zaman) terimi "yaşam, zaman, ömür, tanrıların ebedi ömrü, devir" gibi anlamlara gelir. Yaşam, ezeli ve ebedi ateşin yaşamıdır. Bir başka açıdan bakıldığında oluş dünyasıdır. Herakleitos ateşin dönüşümlerini, oluşu bir oyuna benzetir. Ancak bu oyun bir strateji ve taktik oyunudur. Belirli kural ve ilkeleri vardır. Söz konusu oyun, taşları bir yerden başka bir yere taşıyarak oynanan dama

veya santraç benzeri bir oyundur. Ateş, oyunu bir çocuk gibi özgürce ve hiçbir insani beklentiye yanıt vermeyecek biçimde oynar (Veritas, 2014, 139).

- *İnen ve çıkan yol bir ve aynıdır.*

Kozmik açıdan bakıldığında inen ya da aşağı giden yol, ateşin sırasıyla hava, su ve toprağa dönüşmesidir. Yukarı giden yol ise toprağın suya ve havaya dönüşmesidir. Bu iki yolun birlikte işlemesi, kozmik düzen içindeki oluş ve bozuluş süreçlerinin ortaya çıkmasına neden olur. Bir yandan nesnelere bozulur ve ölürken diğer yandan başka nesnelere oluşa gelir ve yaşam kazanır. İnen ve çıkan yolun bir ve aynı olması bu iki sürecin kozmik düzende bir bütün oluşturmasından dolayıdır (Veritas, 2014, 155).

- *Her şeyi yıldırım yönetir.*

Fragmanda geçen oiakezî sözcüğü "geminin dümenini idare etmek, gemiyi yönetmek ve yönünü belirlemek" anlamına gelir. Yıldırım Zeus'un simgelerinden biridir. Herakleitos şeyleri, daha doğrusu kosmosu yönetenin yıldırım olduğunu söylerken, aslında her şeyin ateşin dönüşümleri sonucu ortaya çıktığını ve yok olduğunu, dolayısıyla her şeye ateşin hâkim olduğunu belirtir (Veritas, 2014, 163).

- *Ateş gelecek ve her şeyi yargılayıp mahkûm edecek.*

Herakleitos'un kosmos anlayışında ateş bütün nesnelere aynı anda yakalayıp yok etmez. Her bir nesne belirli bir dönem içinde elbette ateş tarafından yok edilecektir, ama bir yandan da başka nesnelere var olacaktır (Veritas, 2014, 167).

- *Ateşin ölümü havanın doğumudur; havanın ölümü suyun doğumudur.*

Bu fragman özgünlüğü kuşku ve tartışmalı bir ifade içerir. Ateşin sırasıyla hava ve suya dönüşmesi, "aşağı yola" karşılık gelir. (Veritas, 2014, 189)

- *Her şey ateşle takas olur, ateş de her şeye; tıpkı altın ile malların ve mallar ile altının takas edilmesi gibi.*

Kozmik açıdan belli bir denge ve ölçü içinde ateş ile şeyler karşılıklı olarak birbirlerine dönüşürler. Ancak bu dönüşme topyekûn bir dönüşme değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu dönüşme nesnelere toptan ateşte yok olmaları anlamına gelmez. Bir yandan şeyler ateşe dönüşüp yok olurken, öte yandan ateş şeylere dönüşür. Bu ezeli ve ebedi karşılıklı dönüşmeler kozmik düzeni meydana getirirler (Veritas, 2014, 219).

- *Çemberin çevresinde başlangıç ve son ortaktır.*

Herakleitos'un kosmos anlayışı zamansaldır. Çemberdeki başlangıç ve sonun ortak olması kozmik düzenin ebedi ve ezeli bir dönüş içinde bulunması anlamına gelir. Kozmik düzen içinde bulunan hiçbir şey kalıcı değildir. Sürekli olarak ölüm ile yaşam, bolluk ile kıtlık, yaz ile kış yer değiştirir, ama kozmik düzenin kendisi her zaman var olmaya devam eder. Yunan anlayışına göre dairesel hareket ölümsüz olmanın bir göstergesidir. Bu bakımdan kosmosun kendisi, ölçülere göre yanan ve sönen bir ateş olarak ölümsüzdür (Veritas, 2014, 247).

- *Ruhun logosu kendini çoğaltır.*

Özgünlüğü tartışmalı olan bu fragman, yorumcular tarafından farklı şekillerde açıklanmıştır. Herakleitos'ta ruh, sıcak ve kuru hava (ateş) olarak düşünüldüğünden, bu sıcak ve kuru havanın artması veya daha da ısınması onun bilge olması, dolayısıyla logosunu (ölçüsünü) arttırması anlamına gelir. Ruhun logosunun artması ateşe yaklaştıkça parıldayan, ışıldayan kömürlere benzetilebilir. Ruh da aynı şekilde kozmik logosa yaklaştıkça, ortak olana uygun davrandıkça ışıldar ve kendisindeki logosu arttırarak tanrısal yönünü ortaya çıkarır. Bu fragmanda logos terimi miktar ve ölçü anlamlarına gelecek şekilde kullanılmıştır (Veritas, 2014, 271).

- *Parlak ve kuru olan ruh, en iyi ve en bilgedir.*

Herakleitos'ta ruh, "sıcak ve kuru hava" (ateş) olarak değerlendirilir. Ruhun en iyi ve en bilge olması, onun en sıcak ve en kuru hava haline dönüşmesiyle mümkündür. Ruh ne denli sıcak ve yakıcıysa o denli saf ve bilge olur. Ruhun sıcak ve yakıcı durumda olmasının tanrısal bir yönünün ortaya çıkması anlamına gelir (Veritas, 2014, 277).

2. K. Kerim'de Ateş

Uzmanlık gerektirmekle birlikte, ulaşabildiğim Türkçe meallerle de karşılaştırma yaparak, K. Kerim'de en genel anlamda, ateş ile yakın ilişkili kelimelerin, şu başlıklar altında toplanabileceğini tespit edebildim.

1. Işık, ziyâ: Arp. dıyâen, İng. shining light, (Bakara/17,20; Yunus/5; Enbiya/48; Nûr/35; Kasas/71. beş ayette ışık olarak kullanılmaktadır.

2. Nâr ve Nur: Arp. nvr kökünden isim: Nâr/Nûr, İng. Fire/light biçiminde 194 ayette geçmektedir. Aynı kökten gelen *Münîr* isim olarak illuminating/enlightening aydınlatıcı anlamında iki ayette bulunmaktadır.³
3. Sevgi: Arp. Vdd kökünden isim/fiil, vedûd; İng. Love/wish şeklinde 29 ayette geçmektedir. Bu ayetlerde geçen sevgi, genellikle eşler arasında meydana gelen yakınlaşma ve ısınmayı, duyguların yükselmesi, tutku durumunu ifade etmektedir.⁴
4. Sıcaklık, hararet: Arp. Hrr kökünden isim Harûr; İng. The heat, Fatır/21⁵
5. Aşağıda kullanılan 'Maric', 'Nâr-ı Semûm', 'Gavaş', 'Nâr-ı Cehennem', 'Se'îrân', 've Beyne Hamimin Ân', 'Ashabu'n Nâr', 'Temesse en- Nâr' gibi ifadeler, aşağıda gösterileceği gibi, daha çok bir cezalandırma aracı olarak cehennem ateşi ve ateşin hem bu dünya da hem de ahiret hayatındaki çeşitli fonksiyon, mahiyet ve görünümleri için kullanılmaktadır.
  - a. 'ateş', 'cehennem', 'cehennem bir bölümü', 'cehennem yedi katından biri', (İng. Fire, the fire of Hell).
  - b. Birleşik isim olarak (...*minmâricim minnâr*' Rahman/15) 'mâric' (mrc kökünden isim: 'yalın alev', 'öz ateş', 'dumansız alev', 'halis bir ateş alevi', 'yalın dumansız bir ateş', (İng. A smokeless flame).
  - c. Yine birleşik isim olarak (...*min nârî's-semûm*'; Hicr/27) nar-ı semûm (smm kökünden isim: dumansız ateş, zehirli ateş, insan vücudunun gözeneklerinden geçebilen güçlü bir ateş, dumansız alev, alevli ateş, nüfuz eden ateş, kavurucu ateş, (İng. Scorching fire).⁶
  - d. ...*Tüdhilin nâra*'... ateşe sokarsan; (İng. you admit to the fire) Âli İmran/192.
  - e. '*Nuslihun nâra*'... onu cehenneme sokacağız. (İng. cast him into the a fire) Nisa/30.
  - f. Başında Elif Lam takısı olarak kullanılan '*El'nâr*' Nisa/145. Yaklaşık 120 ayette geçmektedir.
  - g. '*Gavaş*' (ateşten) örtüler... (İng. coverings) A'râf/41.
  - h. '*Nâr-ı cehennem*', cehennem ateşi (İng. the fire of hell) Tevbe/35,109.
  - i. Elif lam takısı olmadan kullanılan *nâr/a/u/ı cehenneme*... cehennem ateşini...(İng. fire of hell) Tevbe/68, Fatır/36, Cin/23, Beyyine/6. Yaklaşık 70 ayette geçmektedir.
  - j. '*Se'îrân*', alevli bir ateş, (İng. a Blazing fire) Furkan/11.
  - k. ...*min'en nâr*', Ateşten dolayı, (İng. from the Fire) Sâd/27.
  - l. '*Hezihî'n nâru*'..., işte ateş budur... This is the fire Tûr/14.
  - m. ...*ve beyne hamimin ân*'. Cehennem ateşi ile kızgın su arasında, (İng. scalding water heated) Rahman/44.
  - n. '*Ashabu'n nâr*', cehennem ehli, (İng. companions of the fire) Bakara/39,81.
  - o. ...*temessen nâru*', (bize) dokunmayacak ateş, (İng. We touch us the fire) Bakara/80.

Kelimenin bu kadar farklı anlamı ateşin mahiyetinin geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ateşin keyfiyeti/nasıllığı sorunu ateşin kendisini verir. Başka bir ifade ile ateş görünümü içerisinde, duyuya nasıl geliyorsa o şekilde bilinir. "Nasıl bir ateş?" sorusu onu bilmek bakımından doğru bir sorudur. "Ateş" (Nâr) alevi ifade ettiği gibi, ısı ve sıcaklık, kızılık ve yaydığı ışık da ateştir. Diğer yandan yanmakta olan nesnenin de ateşe dönüştüğünü söyleyebiliriz. Belki de bunların hepsi bir arada olunca ateş anlamı ancak oluşabilecektir. Bütün bunların yanında Cehennem azabının ateş ve yanma ile gerçekleşeceği de eklenince ateş ile neyin kastedildiği tamamlanmış olur.

Kozmoloji ve kozmogoni evren ve evrenin içinde bulunan varlıkların nasıl meydana gelmiş olduklarına, olabileceklerine ilişkin çeşitli görüşler içerir. Soyut ve somut varlıklar için ayrı başlıklar açılrsa da bu varlıklara ilişkin fizik açıklamaların yetersiz/mantıksız kaldığı durumlarda metafizik açıklamalar ile bazı varlıkların ne'den ve nasıl yaratılmış olabildikleri birçok bilimin konusunu oluşturmaya devam etmektedir. Oysa Kur'an bazı varlıkların diğer bazı varlıklardan ya tek başına (cin) ya da belli bir oranda birleşmesi ile (tuğla) yaratıldıklarını ifade eder. Şeytan ve Cinler de yukarıda ifade edilen '*Mâric*,' yalın ateşten yaratılmışlardır. Şeytan insana secde etmemesinin gerekçesini "ateş"ten yaratılmış olmasına bağlar. Anlayabildiğimiz kadarıyla fizik varlıkları meydana getiren ateş ile latif/ruhani varlıkları meydana getiren ateşin özellikleri birbirinden farklıdır. Öyleyse ateşi bu bakımdan da ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Herakleitos'un ateşi bu ayrımı gözetmemektedir.

³ (<http://kuranmeali.com/Kokler.php?kok=%D9%86%20%D9%88%20%D8%B1&sayfa=1>).

⁴ (<http://kuranmeali.com/Kokler.php?kok=%D9%88%20%D8%AF%20%D8%AF&sayfa=1>).

⁵ (<http://www.kuranmeali.com/Elfaz.php?sure=35&ayet=21>).

⁶ (<http://www.kuranmeali.com/Elfaz.php?sure=15&ayet=27>).

Nitekim K. Kerim'de bu durum şöyle anlatılır: "Allah, sana emrettiğim halde, seni secdeden alıkoyan nedir?" dedi, (İblis) "Beni ateşten onu çamurdan yarattın, ben ondan üstünüm" cevabını verdi (Araf/12). Sad suresinin 76. Ayetinde ise İblis: "Ben ondan daha iyiyim/hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın". Buradaki iyilik ahlaki değil, ontolojik bir üstünlüktür. Bu ayetlerde ateş anlamında, "nâr" kelimesi geçmektedir.

Cinlerin -İblisten farklı olarak- ateşten yaratıldığı şu şekilde belirtilir: "Cinleri de yalın bir alevden yaratmıştır." Burada "nâr" alev, "maric" de yalın alev, saf ateş anlamıyla yer alır. (...'*minmâricim minnâr*'. Rahman/15) "yalın alev" yerine kullanılan "Öz ateş" "dumansız alev" "halis bir ateş alevi" "yalın-dumansız bir ateş" aynı kavramın karşılığı olarak kullanılır. Cinlerin yaratılması konusunda "Cinleri de, daha önce, *dumansız ateşten yarattık*" (Hicr/27) (Diyanet İşleri Meali). Nar-ı Semum (dumansız ateş) şeklinde ayette yer alan ifadeye farklı anlamlar da verilmiştir. "zehirli ateş" (Diyanet Vakfı Meali), "insan vücudunun gözeneklerinden geçebilen güçlü bir ateş" (Sadeleştirilmiş Elmalı Hamdi Meali), "dumansız alev" (Fi Zılalil Kur'an), "alevli ateş" (İbni Kesir), "nüfuz eden kavurucu ateş" (Tefhimu'l-Kur'an) bunlardan bazılarıdır.

Yasin Suresinin 80. Ayetinde Yaş ağaçtan size nâr (ateş) çıkarandır. Ondan ateş yakarsınız. (Diyanet İşleri Meali). Bu ayette "şecere" (yeşil ağaç) ifadesi "ahdar" (yemyeşil ya da yaş) ifadesiyle desteklenmiş, kuru olmayan yani odun (hatab) olmayan bir ağaçtan söz edilmiştir. Bu ise bir elektrik olayıdır. Yani bilfiil deneyle bildiğiniz şüphesiz bir ateş. Demek ki sırf teorik akıl ile bilinemeyecek gerçekler deneyle ortaya çıkar. (Elmalı Hamdi Yazır Tefsiri). Farklı meallerde bu ayet şöyle yer almıştır: Yaş ağaçtan size ateş çıkarandır. Ondan ateş yakarsınız. (Ali Bulaç). O, yemyeşil ağaçtan sizin için bir ateş çıkarandır. İşte bakın (ateşi) ondan (çakıb) alıyorsunuz. (Hasan Basri Çantay). Öyle bir mâbuttur ki size, yemyeşil ağaçtan ateş halk etmiştir de ateşlerinizi onunla yakarsınız. (Abdülbaki Gölpınarlı). Yemyeşil ağaçtan size ateş çıkartan O'dur. Siz ondan hemen yakıverirsiniz. (İbni Kesir). (Hâlık-ı Azîm) ki, sizin için yemyeşil ağaçtan bir ateş vücuda getirmiştir de şimdi siz ondan yakıveriyorsunuz. (Ömer Nasuhi Bilmen). Yeşil ağaçtan sizin için ateş çıkaran o'dur. İşte siz ateşi ondan yakıyorsunuz. (Diyanet Meali). Ki size yeşil ağaçtan bir ateş yaptı da şimdi siz ondan tutuşturup duruyorsunuz. (Elmalı Hamdi Yazır). Size yeşil ağaçtan ateş yaptı da siz ondan yakıyorsunuz. (Fi Zılalil Kuran). Yemyeşil ağaçtan size ateş çıkartan O'dur. Siz ondan hemen yakıverirsiniz. (İbni Kesir). Ki O, size yeşil ağaçtan bir ateş kıldır; siz de ondan yakıyorsunuz. (Tefhimul Kuran). "Yemyeşil ağaçtan ateş çıkması" ifadesinde ateş yerine oksijen denilmesi gerektiği gayet açıktır. Nitekim ayetin devamında "siz onunla ateşi tutuşturuyorsunuz" ifadesi yer almaktadır.

Oksijen (yakıcı) olmadan ateşin yanması mümkün değildir. Ayrıca ateşin yanabilmesi için yanıcı madde, yakıcı madde (oksijen) ve yanmayı başlatacak olan bir etki (kıvılcım) olmalıdır. Yani yanabilen bir maddenin tutuşma sıcaklığında oksijen ile temas etmesi gerekir. Yakıt ve oksijen devamlı mevcut ve temas halinde ise sürekli yanma olur. Bir alevin söndürülmesi, yanmaya sebep olan unsurlardan yakıt ve oksijenin yok edilmesi, sıcaklığın düşürülmesi ile mümkündür. Meşhur deneyde, yanan mumun üzerine bir bardak kapatılınca bir süre sonra mum sönmektedir. Çünkü içindeki oksijen yani yakıcı madde tükenmiştir. Herhangi bir maddenin yanabilirliği kimyasal bileşime ve fiziksel duruma bağlıdır. Oksijen kaynağı hava ise, herhangi bir yanıcı gazın molekülleri hava içine girer ve havadaki oksijen moleküllerine temas eder. Tutuşma sıcaklığına erişince de bu gaz yanar.

Oksijen yakıcı, yok edici bir madde olduğu gibi hem de hayat kaynağıdır. Tüm canlılar oksijen ile hayatlarını devam ettirebilir. Ayrıca suyun içinde de oksijen bulunmaktadır. Oksijen soluduğumuz havada %21 oranında bulunur. Bu oran bizim ve diğer canlıların yaşayabilmesi için gerekli olan orandır. Oksijen kaynağı bitkilerdir. Bitkiler güneş ışığı ile karbondioksit alır ve oksijen verirler. Eğer dünyada oksijen oranı yükselirse, yanma kolaylaşır. Dünyada bulunan %78'lik azot ise oksijenin asit yağmurlarına dönüşmesini önlemektedir. Ayrıca çok az bulunan karbondioksitte bitkilerin fotosentez yapabilmeleri için gereklidir. Bu oranlar böyle olursa hayatın devam edebileceğini de çıkarabiliriz.

"Yemyeşil ağaçtan size oksijen var etti de, siz ancak onunla ateşi tutuşturup yakabiliyorsunuz." Mealinde yer alan "tutuşturmak" (tü'kîdûn) kelimesi "tutuşturulmuş" (mü'kade) şeklinde Hümeze Suresinin 6. ayetinde geçmektedir. Bu ayet Cehennem'in bir adı olan "Hutame"nin ne olduğunu da "Allah'ın, tutuşturulmuş ateşidir" şeklinde açıklar.⁷ Kur'an-ı Kerim'de diğer ayetlerde ateşin şu özellikleri de vardır:

Yakma Özelliği Olan Ateş:

İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar da cehennem ehlidirler. Orada ebedi olarak kalacaklardır (Bakara/39). O inkâr edenler (var ya), onların ne malları, ne de evlatları, onlara Allah'a karşı hiçbir fayda sağlamayacaktır. Onlar, ateş halkıdır; orada ebedi kalacaklardır (Al-i İmran/ 116). Kim de

⁷ <http://www.tarihistan.org/yazarlar/ahmet-ilhan/kuranda-oksijen-> (Erişim Tarihi: 26.01.2019)

Allah'a ve Peygamberine isyan eder ve Allah'ın koyduğu sınırları aşarsa Allah onu da ebedî kalacağı cehennem ateşine koyar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır (Nisa/14). Cehennem ateşinden çıkmak isterler. Ama oradan çıkacak değillerdir. Onlar için devamlı bir azap vardır (Maide/37). Ateştekiler, cehennem bekçilerine derler ki: "Rabbimize dua edin de bir gün olsun bizden azabı biraz hafifletsin." (Mü'min/49). İnkâr edenlere gelince, onlara cehennem ateşi vardır. Hüküm verilmez ki ölsünler, kendilerinden biraz azap da hafifletilmez. İşte biz her nankörü böyle cezalandırırız. (Fatr/36). Allah, erkek kadın bütün münafıklara ve bütün kâfirlere cehennem ateşini ebedî olarak vaat buyurdu. O ateş onlara yeter. Allah onlara lânet etmiştir. Onlara bitmez tükenmez bir azap vardır (Tevbe/68). Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun misali, içinde çerağ bulunan bir kandil gibidir; çerağ bir sırça içerisindedir; sırça, sanki incimsi bir yıldızdır ki, doğuya da, batıya da ait olmayan kutlu bir zeytin ağacından yakılır; (bu öyle bir ağaç ki) neredeyse ateş ona dokunmasa da yağı ışık verir. (Bu,) Nur üstüne nurdur. Allah, kimi dilerse onu Kendi nuruna yöneltip-iletir. Allah insanlar için örnekler verir. Allah, her şeyi bilendir (Nur/35). İşte bunların, ahirette kendileri için ateşten başkası yoktur. Onların onda (dünyada) bütün işledikleri boşa çıkmıştır ve yapmakta oldukları şeyler de geçersiz olmuştur (Hud/16). Denildi ki: "Bugününüzle karşılaşmayı unuttuğunuz gibi, Biz de sizi bugün unutupuz. Barınma yeriniz ateştir. Ve sizin için hiçbir yardımcı yoktur." (Casiye/ 4).

Isınma ve İşaret Unsuru Olan Ateş:

Artık Musa süreyi doldurup ailesiyle yola çıkınca, Tûr tarafından bir ateş gördü. Ailesine: "Siz (burada) bekleyin; ben bir ateş gördüm, belki oradan size bir haber yahut ısınmanız için o ateşten bir parça getiririm" dedi. (Kasas/29). Hani Musa, ailesine şöyle demişti: "Gerçekten ben bir ateş gördüm, (gidip) size oradan bir haber getireceğim yahut bir kor ateş getireyim, umarım ki ısınırsınız." (Neml/7). Hani o bir ateş görmüştü de, ailesine: "Yerinizde durun, benim gözüme bir ateş ilişti, belki size bir kor getiririm yahut ateşin yanında bir yol gösterici bulurum" demişti. (Taha/10).

Cin ve Şeytan'ın Yaratılma Özelliği Olan Ateş:

Cinleri de daha önce insan vücudunun gözeneklerinden geçebilen güçlü bir ateşten yarattık. (Hicr/27). (Allah) buyurdu: "Sana emrettiğim zaman, seni secde etmekten alıkoyan nedir?" (İblis): "Ben, dedi, ondan hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın." (A'raf /12).

Aydınlatma Özelliği Olan Ateş:

Onların durumu, bir ateş yakanın durumu gibidir. (Ateş) çevresini aydınlatır aydınlatmaz Allah onların (gözlerinin) nurlarını giderdi ve onları karanlıklar içinde bıraktı, artık görmezler (Bakara/17).

Unsurların birleşimiyle Eşyaya dönüşen Ateş:

"Bana, demir kütleleri getirin." Nihayet dağın iki ucunu denkleştirdiği vakit: "Ateş yakıp körükleyin" dedi. Demiri bir ateş kuru haline getirince; "Bana erimiş bakır getirin üzerine dökeyim" dedi. (Kehf/ 96). Gökten bir su indirdi de vadiler, kendi miktarlarınca sel olup aktılar. Sel de suyun yüzüne çıkan bir köpük yüklendi. Bir zinet eşyası veya bir değerli mal yapmak için, ateşte üzerini körükledikleri madenlerden de onun gibi bir köpük meydana gelir. İşte Allah hak ile batılı böyle çarpıştırır. Fakat köpük atılır gider, insanlara faydası olan ise yerde kalır. İşte Allah böyle misaller verir (Ra'd/17). Firavun: "Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir ilâh tanımıyorum. Ey Hâmân, haydi benim için çamur üzerine ateş yak (ve tuğla imal et), bana bir kule yap ki, Musa'nın ilâhına çıkayım; ama sanıyorum, o mutlaka yalan söyleyenlerdendir." dedi (Kasas/38).

Alevi olmayan yüksek sıcaklık olarak Ateş:

Ateş bazen alevi olmayan yüksek sıcaklık anlamına da gelebilmektedir. Etrafı dört duvarla çevrili bir odanın içi sadece içinde ateş yakılarak ısıtılmaz. Dıştan da ısıtılabilir. Dışarıda yanan ateş içeridekileri pişirebilecek yakıcılığa sahip olabilmektedir. Bunu tutuşturulmamış ateş olarak ifade edebiliriz. De ki: "Gerçek Rabbinizdendir" Dileyen inansın, dileyen inkâr etsin. Şüphesiz zalimler için, duvarları çepeçevre onları içine alacak bir ateş hazırlamışızdır. Onlar yardım istediklerinde, erimiş maden gibi yüzleri kavuran bir su kendilerine sunulur. Bu ne kötü bir içecek ve cehennem ne kötü bir duraktır! Kehf/29 (Diyanet İşleri Başkanlığı Meali).

Sonuç

Yeryüzünün önemli ve değerli unsurlarından biri olan ateş, yüksek oranda olduğunda da düşük derecede olduğunda da canlılığın sona ermesine neden olur. Varlığın sırrı bu unsurun içinde saklıdır. Ateş, bilinmeyene ulaşmaya çalışan insan için hem amaç hem de araçtır. Herakleitos her şeyin bir olduğunu ve her şeyin ateşten oluştuğunu söylese de, ateşin doğrudan töz olduğu fragmanlarda bulunmadığı için onun, logos'un gerçek maddi görüntüsü olmaktan çok, bir metaforu olduğunu düşünmek daha doğrudur. Her şeyin bir olduğu ifadesi her şeyin ateş tözünden oluştuğunu ifade etmekten daha fazla olarak çeşitli

paradokslar oluşturduğunu vurgular gibi görünmektedir. Herakleitos'a göre Ateş sürekli değişimi simgeler. Bu nedenle Herakleitos kozmosu nehre benzetir. Nehir hem sürekli değişmekte, sürekli yeni sular akmakta ancak yine de ona her zaman nehir denilmektedir, bu anlamda hem değişirken hem de aynı kalmaktadır.

K. Kerim'de, ateş; ısınma, aydınlanma, işaret eden, yakan ateş, cehennem ateşi ve cinlerin şeytanların yaratılma unsurudur. K. Kerim'de ateş Herakleitos da olduğu gibi zıtlıklarla birlikte de anılır. Günah işleyenlerin yanacağı ateş, cehennem; yaratıcının buyruğuna uyanların sularla serinleyeceği yer cennet. Toprak ve ateşin birleşimiyle tuğla imal edilmesi unsurların birleşerek/birleştirilerek başka varlıkların ortaya çıkarılması bir yoktan yaratma değil, unsurların yerinde kullanılması olgusunun gösterilmesidir. Kur'an'da cehennem ateşinin hiç sönmeyecek bir ateş ve her şeyi yok edebilecek güç de olduğu bildirilirken; Herakleitos'da hiç sönmeyecek ezeli ve ebedi bir ateşten bahsetmektedir. Ki bu iki ateş de yakıp yok etme ve yeniden meydana getirip yeniden yok etme özelliğine sahiptir. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta vardır ki; Kur'an'da ateşin yaratma gücü yok iken, Herakleitos ateşin yaratıcı ve ezeli ebedi olduğuna inanır. 'Yaratma' ve 'oluş' arasındaki bu fark bir derece değil, mahiyet farkıdır.

KAYNAKÇA

Arslan, Ahmet (2013). *İlkçağ Felsefe Tarihi-Sokrates Öncesi Yunan Felsefesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bachelard, Gaston (1995). *Ateşin Psikanalizi*, Çev. Aytaç Yiğit, İstanbul: Bağlam Yayınları.

Kur'an-ı Kerim Meali. (2009). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.

Gökberk, Macit (2016). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kranz, Walther (2014). *Antik Felsefe*. Çev. Suad Y. Baydur, İstanbul: Sosyal Yayınları.

Kenny, Anthony (2017). *Antik Felsefe*. Cilt 1, Ankara: Küre Yayınları.

Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.

Uhri, Ahmet (2003). *Ateşin Kültür Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Veritas (2014). *Yunan ve Latin Klasikleri, Fragmanlar*. İstanbul: Alfa Yayınevi.

Weber, Alfred (2015). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Tezler ve İnternet Kaynakları

Özdemir, Serdar Deniz (2014). *Anadolu Masallarında Su ve Ateş*, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

<http://meal.ihya.org/kurandan-ayetler/kuranda-gecen-ates-ile-ilgili-ayetler.html> (26.01.2019)

<http://www.tarihistan.org/yazarlar/ahmet-ilhan/kuranda-oksijen->

<https://www.kozmikanafor.com/yanma-nedir-ates-nasil-yanar/>

<http://kuranmeali.com/Kokler.php?kok=%D9%86%20%D9%88%20%D8%B1&sayfa=1.1609/> (26.01.2019).

<http://kuranmeali.com/Kokler.php?kok=%D9%88%20%D8%AF%20%D8%AF&sayfa=1.>

<http://www.kuranmeali.com/Elfaz.php?sure=35&ayet=21>

<http://www.kuranmeali.com/Elfaz.php?sure=15&ayet=27>